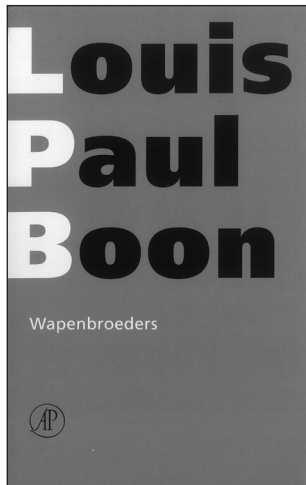

LOUIS PAUL BOON: WAPENBROEDERS. MET EEN NAWOORD VAN KRIS HUMBEECK

ANNE MARIE MUSSCHOOT

De editoren van het *Verzameld werk* van Louis Paul Boon hebben voor de koft van *Wapenbroeders* (deel 7 van het geheel) een schitterende foto gekozen van een sip en verongelijkt kijkende Boon, die letterlijk zijn neus optrekt voor deze wereld en zich opstelt als een chagrijnig en wrokkig slachtoffer van de maatschappij waartoe hij niet wenste te behoren en van 'deze wereld, waarin hij niet had gepast' (p. 202; en p. 179). Net als de wapenbroeder Isengrimus, met wie Boon zich evenzeer als met Reynaert (hij spelt 'Reinaert') heeft geïdentificeerd in deze roman. Beiden zijn evenzeer 'slachtoffers', opgejaagd door de massa, de aanrukkende wereld van barbaren. Boon 'verdubbelt' de Reinaert-figuur: *Wapenbroeders* is een meerstemmige roman, waarin de wolf en de vos samen als elkaar helpende maar ook elkaar bevechtende en bedriegende, republikeinse rebellen worden opgevoerd in hun strijd tegen het establishment.

Het boek werd op vrijdag 20 mei 2016 gepresenteerd in de Salons in Sint-Niklaas, in aanwezigheid van zoon Jo Boon en met een goedgevuld programma, waarover gerapporteerd werd in de *Boon Berichten* van september 2016. Daarin

werd ook een overzicht geselecteerd van de gepubliceerde literatuur over *Wapenbroeders*. De studie van dit boek is traag op gang gekomen, maar er zijn intussen wel enkele onmisbaar geworden bijdragen aan gewijd: Paul de Wispelaere ('Satire en zelfportret') in *Restant*, 17 (1989), 4, p. 174-194, Herman Heyse (een eerste bronnenstudie) in *Tiecelijn*, 1991, p. 26-35, Herman Heyse en Rik van Daele (een uitgebreide bronnenstudie) in *De Kantieke Schoolmeester*, 1992, p. 313-386 (bekort en bewerkt tot Herman Heyse-lezing door Rik van Daele, oorspronkelijk in *Tiecelijn* 1999 en ook online te lezen in *DBNL*), nog Rik van Daele (over Streuvels als verzwegen gebleven bron) in *Jaarboek V van het Stijn Streuvels Genootschap*, 1999 (verschenen in 2000), p. 197-210, Jos Muyres (over de relatief geringe aandacht in de literaire kritiek) in *Boelvaar Poef*, 5 (juni 2005), 2, p. 5-28 en ten slotte Kris Humbeek ('Van satire naar zelfportret') in *Tiecelijn*, 27 (2014), p. 61-126 (ook online te lezen op de website van het Reynaertgenootschap). Het artikel van Humbeek is een eerdere versie van het 'Nawoord' dat in de nu verschenen verzameldwerkeditie is afgedrukt. Kris Humbeek – bekend om de grote gedrevenheid en werkkraft waarmee hij het werk van Boon bestudeert – verwijst alleen naar de studies van De Wispelaere en Heyse/Van Daele. Hij beperkt zich tot deze twee en stelt daarbij: 'Het is sindsdien lastig om veel nieuws te vertellen over *Wapenbroeders*, maar over al het geschrevene daalt zoals bekend het stof der tijden neer en het lijkt me goed om zonder meteen een kruis te trekken over alles wat reeds bekend is, de dingen nog eens in andere woorden te vertellen. Een kleine vondst links en rechts moet daarbij de aandacht van de lezer prikkelen'. Met andere woorden: Humbeek vat hier, en in het zoals gewoonlijk zeer uitvoerige en breedvoerige 'Nawoord' bij de tekst in de *VW*-editie, alles wat al bekend was over *Wapenbroeders* samen en voegt er nog wat 'kleine vondsten' aan toe. Hij positioneert zich bijvoorbeeld op enkele punten tegenover de visie van Paul de Wispelaere, aan wie het 'Nawoord' overigens in volle eerbied is opgedragen. Het is goed dit alles bij elkaar te hebben, in de wetenschap dat de Boonstudie daarmee niet ophoudt: over Boon zal men nooit uitgepraat zijn. Wat Humbeek in zijn 'Nawoord' biedt is trouwens veel meer dan 'een kleine vondst links en rechts' en bij een auteur als Boon zullen er natuurlijk ook altijd nieuwe vondsten en interpretaties volgen.

De manier waarop Boon zijn zeer diverse bronnen in een knap staaltje van literair patchwork heeft samengesteld, is verbluffend vernuftig en heeft ook heel veel aandacht gekregen in de recente studies. Wat Humbeek hier toevoegt, is een uitgebreide situering van de roman in de biografische en maatschappelijke

context, waarin vooral Boons moeilijke relatie met de communistische partij centraal staat. Het boek heeft een ingewikkelde genese- en voorpublicatiegeschiedenis. Die ontstaansgeschiedenis, met de diverse fasen en voorproefjes van de montage of collage, wordt breedvoerig, stap voor stap gevolgd: de biograaf toont overtuigend aan hoe de genese parallel loopt met het afscheidproces van de communistische partij (KPB). In de vroegste versie van het verhaal over Reinaert en Isengrimus (in *Front* 1946) ontbreekt het autobiografische element nog helemaal en gaat alle aandacht naar Boons republikeinse opstelling in de koningskwestie en naar de naweën van de collaboratie tijdens Wereldoorlog II. Humbeek doet ook een vérgaande poging om zowel reële personen als literaire referenties te identificeren. Het was voor de eigentijdse lezer al duidelijk hoe de bewerking van Boon de vele bestaande verhalen nadrukkelijk heeft ‘opgeladen’ of verbonden met de eigentijdse politieke werkelijkheid, maar hier wordt pas goed verklaard dat *Wapenbroeders* als ongemeen scherpe satire van of afrekening met de eigen tijd en samenleving een cruciaal moment is geweest in de politieke en literaire ontwikkeling van Boon zelf. De maatschappelijke satire is uiteindelijk dan ook een satirisch zelfportret geworden. De definitieve fase van de roman houdt een verschuiving in naar de opstelling van de schrijver als bewuste, opstandige enkeling in een verzuilde cultuur en maatschappij, waarvan hij de veelstemmigheid en onderlinge tegenspraken laat zien en horen. Als kroniek van de schijndemocratie in het naoorlogse leven kon het Isengrimus/Reinaert-verhaal dan ook perfect ingepast worden in *De Kapellekensbaan*. Humbeek stipt hierbij nadrukkelijk aan dat Boon niet uit was op ‘essentialia’ en ‘universalia’ zoals Paul de Wispelaere stelde. In de interpretatie van Humbeek: ‘Dat de mens in de praktijk zo weinig vooruitgang boekte in de geschiedenis, was voor Boon geen reden om het geloof in een eeuwig menselijke natuur te omarmen’ (p. 252). De idee van de ‘eeuwige terugkeer’ van de dingen is ook in *Wapenbroeders* nadrukkelijk aanwezig, bijvoorbeeld waar Boon Reinaert laat wegstijgen van wat hij ziet: ‘Reinaert wou niet blijven toekijken, om te weten hoe het tibeert daar aan het kruis verlopen zou... wat had hij tenslotte nog te maken met die anecdoten, met die steeds wisselende, maar in hun wisseling eeuwig terugkerende verschijnselen?’ (p. 41) Ook dit stukje van de openingszin ligt er niet om: ‘of iets heel tegenovergesteld maar toch nog altijd hetzelfde’ (p. 13). Volgens velen is deze ‘herhaling van de dingen’ – hier de corruptie van kerk en staat – een centraal thema bij Boon omdat die ‘terugkeer’ impliciet ook blijkt uit de combinatie van drie tijdperken in *De Kapellekensbaan*. De conclusie daarbij is: deze tijd is zoals alle tijden. Maar Humbeek geeft aan dat het ‘vol-

gens de schrijver ondanks tal van ongunstige voortekenen altijd nog anders kon' (p. 252). Ook in de afsluitende alinea van zijn 'Nawoord' brengt hij dezelfde nuance aan: het is niet zo lastig in de 'late' Boon een 'zielige wolf van een schrijver' te zien 'die zich volkomen mislukt achtte in zijn missie. Maar gelukkig zat er in Boon nog altijd genoeg van de komediant om van tijd tot tijd ook eens te poseren als de sluwe wolf die hij in de literatuur toch vooral was. Want echt geloven dat het allemaal niets uithaalde, dat kon hij niet' (p. 286). Humbeek voegt hier aan het beeld van Boon-de-cynische-pessimist een positieve invulling toe. Ook die visie vindt ondersteuning in de slotzin van *Wapenbroeders* zelf. Volgens een van de bronnen zou Reinaert aan het eind de plaats van koning Nobel innemen, maar Boon geloofde dat niet: 'Want als reinaert niet langer reinaert meer gaat zijn, doch nobel moet worden, dan zou dit alles nog nuttelozer zijn dan het reeds is' (p. 206).

Opvallend is nog een andere nuancering. Het is bekend dat Boon zelf zijn Reynaertbewerking tot een van zijn beste boeken rekende en dat hij 'zich steenvast beklaagde over de geringe aandacht van publiek en kritiek voor juist deze roman' (p. 277). Humbeek tekent hierbij fijntjes aan: 'Het vreemde is dat men toch zonder veel moeite een twintigtal recensies van *Wapenbroeders* terug kan vinden, korte signalementen niet eens meegerekend' (ibidem). Die reacties worden hier dan ook samengevat. Alweer blijkt Boon de grote verongelijkte, wat niet wegneemt dat hij inmiddels tot de groten van onze literatuur is gaan behoren en dat hij ook in eigen tijd al niet te klagen had van gebrek aan aandacht. Dit boek is een must voor elke Reynaertfan en voor elke Boonlezer: het is een onmisbare schakel in de ketting van zijn overweldigende oeuvre en het brengt verrassende perspectieven aan in de bewerking van de Reynaertstof.

Louis Paul Boon, *Wapenbroeders. Verzameld werk* [deel 7]. Tekst en nawoord Kris Humbeek (wetenschappelijke leiding en nawoord), Britt Kennis (coördinatie), Matthijs de Ridder (tekstverantwoording) e.a., Amsterdam/Antwerpen, De Arbeiderspers, 2016, 318 p. ISBN 978 90 295 3901 2.